

Henning Mankell

De man die glimlachte

Uit het Zweeds vertaald door
Janny Middelbeek-Oortgiesen

DE GEUS

Eenentwintigste druk

Oorspronkelijke titel *Mannen som log*, verschenen bij Ordfronts Förlag AB,
Stockholm

Oorspronkelijke tekst © Henning Mankell 1994

Eerste Nederlandstalige uitgave © Janny Middelbeek-Oortgiesen en
De Geus BV, Breda 2000

Deze editie © De Geus BV, Breda 2010

*Published by agreement with Ordfronts Förlag AB, Stockholm,
and Leonhardt & Hoier Literary Agency aps, Copenhagen*

Omslagontwerp Mijke Wondergem

Beeldredactie Berry van Gerwen

Omslagillustratie © Sodapix/Corbis

ISBN 978 90 445 1584 8

NUR 332, 305

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze
dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV,
Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.

Internet: www.degeus.nl

Mist.

Net een geruisloos sluipend roofdier, dacht hij. Ik zal er nooit aan wennen. Ook al woon ik mijn hele leven al in de provincie Skåne, waar de mist de mensen voortdurend met onzichtbaarheid omhult.

Het was 11 oktober 1993, negen uur 's avonds.

De mist kwam snel opzetten vanaf zee. Hij zat in zijn auto op weg terug naar Ystad en was juist Brösarps Backar gepasseerd toen hij rechtstreeks het wit in reed.

De angst binnen in hem was meteen heel groot.

Ik ben bang voor mist, dacht hij, maar eigenlijk zou ik bang moeten zijn voor de man die ik net op kasteel Farnholm heb bezocht. De vriendelijke man met de angstaanjagende medewerkers, die zich altijd discreet opstellen op de achtergrond waar hun gezichten in de schaduwen verdwijnen. Eigenlijk zou ik aan hem moeten denken en aan wat ik nu weet dat zich verborgen houdt achter zijn vriendelijke glimlach en zijn onberispelijkheid van een boven iedere verdenking verheven burger. Voor hem zou ik bang moeten zijn. Niet voor de mist die komt aansluipen vanuit de Golf van Hanö. Nu ik weet dat hij er niet voor terugdeinst mensen die hem in de weg lopen om te brengen.

Hij zette de ruitenwissers aan om het vocht van de voorruit te vegen. Hij hield niet van autorijden in het donker. In de weerspiegelingen van de koplampen op de rijbaan had hij moeite om de hazen te onderscheiden die voor hem wegshoten.

Eén keer, meer dan dertig jaar geleden, had hij een haas aangereden. Dat was op de weg naar Tomelilla, op een avond in het vroege voorjaar. Hij kon zich nog herinneren hoe zijn voet tevergeefs naar het rempedaal was geschoten, vervolgens de doffe bons tegen de carrosserie. Hij was gestopt en uit de auto gestapt. De haas had achter hem op de weg met zijn achterpoten liggen spartelen. Het bovenlichaam was verlamd geweest, de ogen van de haas hadden hem onafgebroken aangekeken. Hij had zichzelf gedwongen aan de kant van de weg een steen te zoeken en zijn ogen dichtgeknepen toen hij op de kop van de haas sloeg. Vervolgens was hij zonder om te kijken terug gesneld naar zijn auto.

Hij was de ogen van de haas en de wild spartelende achterpoten nooit vergeten. Het was een beeld dat hij nooit had kunnen kwijtraken. Het kwam steeds terug, vaak wanneer hij er helemaal niet op voorbereid was.

Hij probeerde het gevoel van onlust van zich af te schudden.

Een haas die al dertig jaar dood is kan een mens achtervolgen zonder kwaad aan te richten, dacht hij. Ik heb mijn handen al vol genoeg aan de levenden.

Opeens merkte hij dat hij vaker dan anders een blik in zijn achteruitkijkspiegel wierp.

Ik ben bang, dacht hij weer. Ik realiseer me nu pas dat ik op de vlucht ben. Ik vlucht voor datgene waarvan ik nu weet dat het zich achter de muren van kasteel Farnholm verborgen houdt. En ik weet dat zij weten dat ik het weet. Maar hoeveel? Genoeg om zich zorgen te maken dat ik de eed van geheimhouding zal breken die ik als pas afgestudeerde advocaat ooit heb afgelegd? In een ver verleden, toen die eed nog een heilige plicht betekende. Zijn ze bang voor het geweten van een oude advocaat?

Zijn achteruitkijkspiegel was donker. Hij was alleen in de mist. Over een uurtje zou hij terug zijn in Ystad.

Die gedachte stemde hem even wat opgewekter. Ze waren

hem dus niet gevolgd. Morgen zou hij besluiten wat hij moest doen. Hij zou met zijn zoon praten, die ook zijn medewerker en de mede-eigenaar van het advocatenkantoor was. Er was altijd een oplossing, dat had hij geleerd in zijn leven. Die zou er nu ook zijn.

Zijn hand tastte in de duisternis tot hij de radio vond. Een mannenstem die over nieuwe resultaten van genetisch onderzoek sprak, vulde de auto. De woorden stroomden door zijn bewustzijn zonder te blijven hangen. Hij keek op het klokje, bijna halftien. In het achteruitkijkspiegeltje was het nog steeds donker. De mist leek steeds dichter te worden. Toch voerde hij de druk op het gaspedaal voorzichtig op. Met iedere kilometer waarmee hij zich verder van kasteel Farnholm verwijderde, voelde hij zich rustiger worden. Misschien maakte hij zich ondanks alles toch onnodig zorgen?

Hij probeerde zichzelf te dwingen helder te denken.

Hoe was het begonnen? Een routinegesprek aan de telefoon, een briefje op zijn bureau waarin gevraagd werd of hij contact met een man wilde opnemen over een zakelijk contract dat gecollationeerd moest worden en waar haast bij was. De naam had hem niets gezegd, maar hij had gebeld; een klein advocatenkantoor in een onbeduidende Zweedse stad kon het zich niet veroorloven cliënten ongezien te weigeren. Hij kon zich de stem aan de telefoon nog herinneren: beschaafd, met een Midden-Zweeds accent, maar tegelijkertijd met de besliste toon van iemand die gewend is zijn leven in kostbare tijd te meten. De man had uitgelegd waar het om ging: een gecompliceerde transactie met een rederij die op Corsica geregistreerd stond en een serie cementtransporten naar Saudi-Arabië, waar een van zijn bedrijven als agent voor Skanska optrad. Op de achtergrond waren er vage toespelingen geweest op een enorme moskee die in Khamis Mushayt gebouwd zou worden. Of misschien was het een universiteit in Jeddah geweest.

Enkele dagen later hadden ze elkaar in Hotel Continental in Ystad ontmoet. Hij was vroeg gekomen – de eetzaal was nog niet open voor lunchgasten – en had aan een hoektafeltje gezeten toen hij hem zag aankomen: alleen met een Joegoslavische kelner, die somber door een van de hoge ramen naar buiten had gestaard. Het was half januari geweest; vanaf de Oostzee was een hevige storm aan komen jagen en het zou binnenkort gaan sneeuwen. Maar de man die hem tegemoetkwam, was gebruind door de zon. Hij droeg een donkerblauw kostuum en was absoluut niet ouder dan vijftig jaar. Op de een of andere manier paste hij niet bij het januariweer en evenmin bij Ystad. Hij was een vreemdeling, met een glimlach die niet echt bij zijn zongebruinde gezicht paste.

Dat was zijn eerste herinnering aan de man van kasteel Farnholm. Een man zonder bindingen; een totaal eigen universum in een blauw maatkostuum, waarbij de glimlach het centrum was en de angstaanjagende schaduwen de uitgedoofde satellieten die in hun waakzame banen om hem heen cirkelden.

De schaduwen waren er dus toen al geweest. Hij kon zich niet herinneren dat ze zelfs maar de moeite hadden genomen zich voor te stellen. De twee mannen waren aan een tafel op de achtergrond gaan zitten en geruisloos opgestaan toen het gesprek afgelopen was.

De gouden tijd, dacht hij bitter. Ik was dom genoeg om te denken dat die zou bestaan. De voorstellingswereld van een advocaat mag niet vertroebeld worden door de illusie van een paradijs dat wacht, althans niet op aarde. Na een halfjaar was de zongebruinde man verantwoordelijk voor de helft van de omzet van het advocatenkantoor, na een jaar waren de totale inkomsten verdubbeld. Er werd keurig op tijd betaald, er hoefden nooit aanmaningen te worden verstuurd. Ze hadden het zich zelfs kunnen veroorloven het pand waarin hun kan-

toor was gevestigd te renoveren, en alle transacties waren legaal geweest, zij het gecompliceerd en schimmig. De man op kasteel Farnholm leek zijn zaken vanaf alle continenten te dirigeren, vanuit ogenschijnlijk toevallig gekozen plaatsen. Vaak kwamen er faxen en telefoontjes, af en toe zelfs per satelliet verzonden berichten, vanuit vreemde steden die hij nauwelijks kon vinden op de wereldbol die naast de leren bank in de ontvangstkamer stond. Maar alles was dus legaal geweest, zij het moeilijk grijpbaar, moeilijk te duiden.

De nieuwe tijd, wist hij nog dat hij had gedacht. Zo ziet die eruit. En als advocaat moet ik oneindig dankbaar zijn dat de man op Farnholm toevallig mijn naam in het telefoonboek tegenkwam.

Met een schok werden zijn gedachten onderbroken. Heel even dacht hij dat hij het zich verbeeldde, maar toen ontdekte hij de twee autolichten in zijn achteruitkijkspiegel.

Ze waren op hem toegeslopen en nu al heel dichtbij.

Meteen kwam de angst weer terug. Ze waren hem dus gevolgd. Ze waren bang dat hij zijn eed als advocaat zou breken en zou gaan praten.

Zijn eerste impuls was het gaspedaal dieper in te drukken en door de witte mist weg te vluchten. Het zweet stroomde al langs de binnenkant van zijn overhemd. De lichten bevonden zich nu vlak achter zijn auto.

Schaduw en die doden, dacht hij. Ik kan niet aan hen ontkomen, zoals niemand dat kan.

Vervolgens haalde de auto hem in. Toen hij werd gepasseerd, ontwaarde hij een grijs gezicht, een oude man. Daarna verdwenen de rode achterlichten in de mist.

Hij haalde een zakdoek uit de zak van zijn colbert te voorschijn en bette zijn gezicht en nek.

Ik ben bijna thuis, dacht hij. Er zal niets gebeuren. Mevrouw Dunér heeft zelf in mijn bureauagenda geschreven dat ik vandaag Farnholm bezoek. Niemand, zelfs hij niet, stuurt

zijn schaduwen erop uit om een advocaat op leeftijd die op weg naar huis is om te brengen. Dat zou te riskant zijn.

Het had bijna twee jaar geduurd voordat hij zich voor het eerst realiseerde dat er iets niet klopte. Het was een onbelangrijke kwestie geweest, het doornemen van een aantal contracten waarbij de Raad voor de Export betrokken was geweest als borgsteller voor een groot krediet. Reserve onderdelen voor turbines voor Polen, combines voor Tsjechoslowakije. Het was een onbeduidend detail geweest, een paar cijfers die opeens niet klopten. Hij had gedacht dat het een typfout was, misschien gewoon twee uitkomsten die verwisseld waren. Maar hij was weer teruggegaan naar het uitgangspunt en toen had hij beseft dat het helemaal geen toeval was; alles was met opzet gedaan. Er ontbrak niets, alles klopte, en het resultaat was verschrikkelijk. Hij was in zijn stoel achterover gaan zitten – hij wist nog dat het laat in de avond was geweest – en had beseft dat hij een misdrijf op het spoor was gekomen. Eerst had hij het niet willen geloven, maar uiteindelijk was er geen andere verklaring geweest. Pas in de ochtendschemering was hij door Ystad naar huis gelopen en ergens in de buurt van Stortorget was hij blijven staan en had hij gedacht dat er geen andere verklaring was dan dat de man op Farnholm een misdrijf had begaan. Grote nalatigheid ten opzichte van de Raad voor de Export, omvangrijke belastingontduiking, een hele keten van valsheid in geschrifte.

Daarna had hij voortdurend gezocht naar de zwarte gaten in alle documenten die hij vanuit Farnholm op zijn bureau kreeg. En die zaten erin, niet altijd, maar wel bijna. Langzaam was tot hem doorgedrongen hoe omvangrijk het misdrijf was. Tot op het laatst had hij geweigerd zijn ogen te geloven, maar ten slotte was dat onmogelijk geweest.

Toch had hij niets gedaan. Hij had zelfs niet met zijn zoon over zijn ontdekking gesproken.

Kwam dat omdat hij diep in zijn hart toch niet wilde geloven dat het waar was? Verder had dus niemand, noch de Belastingdienst noch anderen, iets ontdekt?

Had hij een geheim ontdekt dat niet bestond?

Of was alles vanaf het begin al te laat? Toen de man van kasteel Farnholm al de verreweg grootste cliënt van het advocatenkantoor was geworden?

De mist leek steeds dichter te worden. Hij dacht dat die wel zou afnemen naarmate hij dichter in de buurt van Ystad kwam.

Tegelijkertijd wist hij dat het niet langer ging. Nu hij had begrepen dat er bloed kleefde aan de handen van de man op Farnholm.

Hij moest met zijn zoon praten. Ondanks alles bestond er in Zweden nog steeds gerechtigheid, ook al leek die in steeds sneller tempo te worden uitgehold en verzwakt. Zijn eigen zwijgen was een onderdeel van dat proces. Dat hij zelf zijn ogen zo lang had gesloten, mocht niet langer een excuus zijn om te blijven zwijgen.

Hij zou nooit de moed kunnen opbrengen zich het leven te benemen.

Plotseling remde hij.

Er blonk iets op in het licht van zijn koplampen. Eerst meende hij dat het een haas was geweest. Daarna zag hij dat er iets in de mist op de weg stond.

Hij stopte de auto en zette het groot licht aan.

Er stond een stoel midden op de weg. Een eenvoudige keukenstoel. Daarop zat een pop ter grootte van een mens. Het gezicht was wit.

Het kon ook een mens zijn die aan een pop deed denken.

Hij voelde zijn hart krampachtig in zijn borst tekeergaan.

Mistflarden dreven voorbij in het licht van de koplampen.

Je kon de stoel en de pop niet wegdenken. Net zomin als hij zijn eigen verlamdende angst kon wegdenken. Hij keek opnieuw in zijn achteruitkijkspiegel. Niets dan duisternis. Voorzichtig reed hij vooruit totdat de stoel en de pop zich op ongeveer tien meter van zijn auto bevonden. Daarna stopte hij opnieuw.

De pop leek op een mens. Niet op een voor de gelegenheid in elkaar gezette vogelverschrikker.

Hij is voor mij bestemd, dacht hij.

Met trillende hand zette hij de radio uit en luisterde of hij iets hoorde in de mist. Alles was heel stil. Tot op het laatste moment wist hij niet wat hij moest doen.

Het was niet de stoel die daar in de mist stond, of de spookachtige pop, die maakten dat hij aarzelde. Het was iets anders, daarachter, iets wat hij niet kon zien. Iets wat vermoedelijk alleen maar in hemzelf zat.

Ik ben bang, dacht hij weer. De angst holt mijn vermogen uit om helder te denken.

Ten slotte deed hij toch zijn veiligheidsgordel af en opende hij het portier van de auto. De kille, vochtige lucht verraste hem.

Vervolgens stapte hij uit de auto, met zijn blik gericht op de stoel en de pop die in het licht van de koplampen stond. Zijn laatste gedachte was dat het hem deed denken aan een toneel-scène waarbij een acteur bijna moet opkomen.

Daarna hoorde hij achter zich een geluid.

Hij draaide zich echter niet om.

De klap trof hem op het achterhoofd.

Hij was al dood voordat hij op het vochtige asfalt in elkaar zakke.

De mist was nu heel dicht.

Het was zeven minuten voor tien.